

УДК 658.589 "312" "71"

І.В.Ховрак, П.С.Мельничук,

Кременчуцький національний університет ім. М.Остроградського,
м. Кременчук

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано стан, чинники та тенденції інноваційної активності підприємств, а також визначені проблеми і перспективи стимулювання інноваційної активності підприємств.

В статье проанализировано состояние, факторы и тенденции инновационной активности предприятий, а также определены проблемы и перспективы стимулирования инновационной активности предприятий.

The state, factors and tendencies of innovative activity of enterprises and also certain problems and prospects of stimulation of innovative activity of enterprises are analysed in the article.

Ключові слова: інновація, інноваційна активність, чинники впливу, проблеми.

У нинішніх умовах глобалізації економіки і науково-технологічного прогресу підтримка та забезпечення високого рівня інноваційної активності вітчизняних підприємств належить до числа головних державних пріоритетів внутрішньої політики багатьох країн. Адже інновації є запорукою комплексного розвитку суспільства: від науки і освіти – до виробництва та споживання. Саме тому активізація інноваційних процесів в економіці та повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки України, визначені у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», є стратегічним пріоритетом соціально-економічної політики держави.

Інноваційна активність підприємств є предметом наукових досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Ж.Говоруха, С.Захаріна, В.Стадник, А.Турило, Л.Федулової та інших. Аналізуючи дослідження цих вчених, можна зробити висновок, що інноваційна діяльність є основним шляхом подолання кризових явищ та джерелом підвищення конкурентоспроможності підприємств і держави в цілому. Проте в економічній теорії залишаються недостатньо повно з'ясовані питання, пов'язані з класифікацією інновацій та чинниками впливу на інноваційну активність в умовах нестабільних економічних відносин в державі.

Метою роботи є визначення сутності та оцінка сучасного стану інноваційної активності вітчизняних підприємств, надання рекомендацій щодо збільшення їх інноваційної активності.

Термін «інновація» як нова економічна категорія було введено у науковий обіг австрійським економістом Й.Шумпетером [1, с.18], який розумів під інноваціями використання нових комбінацій існуючих продуктивних сил для вирішення комерційних завдань, а також вбачав в інноваціях джерело розвитку економічних систем. Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує термін «інновація» як «новостворені і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [2].

Оскільки існує значна кількість видів інновацій, доцільно привести їх класифікацію, тобто розподіл інновацій на конкретні групи за певними ознаками (табл. 1) [1, с. 168; 3, с.199; 4, с.25-27; 5, с.114; 6]. Класифікація інновацій надає фахівцям базу для виявлення максимальної кількості способів реалізації інновацій, тим самим створюючи варіантність вибору рішень.

Під інноваційно активним підприємством вітчизняні науковці розуміють підприємство, що займається інноваційною діяльністю. До напрямів інноваційної діяльності традиційно відносять [7, с.16]: здійснення досліджень і розробок; придбання нових технологій, машин, обладнання, установок, інших основних фондів і здійснення капітальних витрат, пов'язаних з упровадженням інновацій; виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва; здійснення маркетингових інновацій тощо.

Таблиця 1

Класифікація інновацій

Класифікаційна ознака	Вид інновації
За причинами виникнення	- реактивні – інновації, що забезпечують виживання та конкурентоспроможність фірми на ринку, виникаючи як реакція на нові перетворення, здійснювані основними конкурентами; - стратегічні – інновації, впровадження яких має випереджувальний характер з метою отримання вирішальних конкурентних переваг у перспективі.
За поширеністю	- одиничні – це разові нововведення, які не підлягають тиражуванню за своєю унікальністю та призначенням; - дифузійні – головний ефект полягає в їх масовості, бо в одиничних варіантах вони не вигідні.
За наступністю	- поворотні – коли після деякого використання новинки відкривається її непридатність або невідповідність новим умовам, що змушує повертатись до її попередника; - відкриваючі – це фундаментальні відкриття, які не мають порівняльних функціональних попередників (наприклад, радіо, телебачення); - ретровведення – коли знову стають актуальними вже пройдені етапи розвитку техніки; - замінні - передбачають повне витіснення застарілих засобів; - скасовувальні - виключають виконання якоїсь операції, не замінюють її новою.
За рівнем новизни	- абсолютна – фіксується за відсутності аналогів даної новації; - відносна – інновацію було застосовано на інших об'єктах або ж здійснено оновлення одного з елементів вибору системи в процесі поточної модернізації; - умовна – виникає внаслідок незвичайного сполучення раніше відомих елементів; - суб'єктивна – новизна для певних споживачів, які раніше не були знайомі з даним продуктом.
За сферою діяльності підприємства	- інновації на вході в підприємство як систему – цільові, якісні або кількісні зміни у виборі чи використанні матеріалів, сировини, обладнання, інформації, працівників чи інших видів ресурсів; - інновації на виході з підприємства – зміни в результаті виробничої діяльності, якими можуть бути вироби, послуги, технології; - інновації структури підприємства – цільові зміни у виробничих, обслуговуючих і допоміжних процесах.
За ступенем ризику	- високоризикові - це інновації, котрі докорінно змінюють рівні та способи діяльності як окремо взятого підприємства завдяки впровадженню новітніх досягнень науки та техніки , так і суспільства загалом; - середньоризикові – це інновації, розробки яких скеровані на інтенсивне відновлення продукції, що випускається, забезпечення сформованих, але незадоволених потреб, освоєння нових зразків машин, устаткування, що потрапляючи у відповідну сферу застосування, створюють умови для реалізації нових технологій; - низькоризикові – до них можна зарахувати покращувальні нововведення.

ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Тому інноваційну активність доцільно розглядати як комплексний процес, спрямований на створення, виробництво та удосконалення нових видів продукції, послуг, технологій, організаційних форм, поява яких на ринку може дати додатковий дохід. Розглянемо зміну інноваційної активності промислових підприємств згідно даних Державного комітету статистики за 2004-2009 рр. (табл. 2) [8].

Таблиця 2

Інноваційна активність промислових підприємств

Показники	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %	5,8	6,3	6,7	6,7	5,9	4,8
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	3978	3152	2408	2526	2446	2685
з них нові види техніки	769	657	786	881	758	641
Впроваджено нові технологічні процеси, процесів	1727	1808	1145	1419	1647	1893
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	645	690	424	634	680	753

Із даних табл. 2 видно, що показник питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації протягом 2004-2009 рр., дуже не стабільний і найкращим він є у 2007 р. Освоєння інноваційних видів продукції у 2009 р. порівняно з 2004 р. та 2005 р. значно менше, показник освоєння нових видів техніки у 2009 р. також зменшився, але впровадження нових технологічних процесів значно зросло.

Таким чином, відносно незначна частина вітчизняних підприємств є інноваційно активними. Для підвищення інноваційної активності підприємств необхідно враховувати чинники макро-, мезо та мікрорівня, які безпосередньо або опосередковано впливають на доцільність дослідження інноваційного продукту, його розроблення та впровадження (табл. 3) [3, с.201; 4, с.109; 9, с.96; 10, с.186; 11, с.318]. Також чинники впливу доцільно розподіляти на зовнішні (економічні, політичні, правові, екологічні, культурні тощо) та внутрішні (суспільні групові та індивідуальні, матеріальні, правові, організаційні, стратегічні).

Для стимулювання інноваційної активності, в першу чергу, необхідна державна підтримка. Проте у 2009 р. відбулось скорочення обсягів фінансування інноваційної діяльності з державного бюджету до 29,7 млн грн. (з 329,4 млн. грн. у 2008 р.), що є негативним фактором для багатьох галузей та національної економіки в цілому. Необхідно зазначити, що із суми, витраченої на інновації у 2008 р., 96,4% було направлено на сплату комунальних послуг та зарплату, а на розвиток інноваційної діяльності – лише 3,6%, або 982,8 тис. грн. [11, с.316]. Наведені показники свідчать про недостатність фінансової підтримки підвищення інноваційної активності з боку держави та зумовлюють тенденцію гальмування інноваційної діяльності в Україні.

Чинники впливу на інноваційну активність вітчизняних підприємств

Рівень впливу	Чинники впливу
Макрорівень	<ul style="list-style-type: none"> - перспективи розвитку підприємства з урахуванням фактора ризику; - кон'юнктура ринку та прогноз її стану; - існуючий платоспроможний споживчий попит та тенденції його зміни; - інституційні вимоги міжнародних та вітчизняних організацій; - наявність інвестиційних ресурсів; - тенденції інноваційних змін загалом у світі; - зовнішнє середовище та прогноз його стану; - міграція фахівців високого рівня, науковців.
Мезорівень	<ul style="list-style-type: none"> - інноваційний потенціал галузі та специфіка її діяльності; - ресурсні можливості близького середовища (споживачів, постачальників); - наявність конкурентів та методів їхньої інноваційної діяльності; - тенденції змін у ресурсоспоживанні та ресурсних можливостей середовища; - інноваційний потенціал конкурентних галузей.
Мікрорівень	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення потреби в інноваціях на підприємстві; - внутрішнє середовище підприємства та прогноз його стану (фінанси, кадри, розвиток і дослідження, маркетинг тощо); - екологізація інноваційної діяльності.

Загальна класифікація проблем інноваційної діяльності надана на рис. 1. Наявність вищенаведених проблем призводить до вкрай важких наслідків: недостатньої інноваційної активності вітчизняних підприємств, низької конкурентоспроможності продукції та послуг, технологічного відставання.

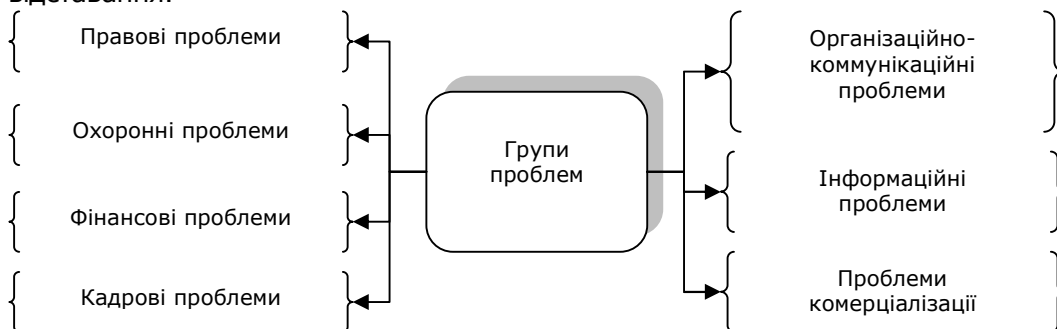


Рис. 1. Проблеми здійснення інноваційної діяльності в Україні

Таким чином, для виходу України з економічної кризи необхідно обрати інноваційний тип розвитку національної економіки, який забезпечить її існування та зростання у майбутньому. Адже впровадження інновацій є головним чинником ефективності функціонування підприємств та, як наслідок, розвитку національної економіки в цілому. З метою підвищення інноваційної активності необхідно: 1) забезпечити спрямованість державної економічної політики на реалізації моделі економіки, що ґрунтується на високотехнологічних галузях з виокремленням пріоритетів розвитку інноваційної сфери; 2) вдосконалити інституційне забезпечення інноваційної діяльності; 3) розвивати інфраструктуру ринку інновацій; 4) підвищити якість управління інноваційною діяльністю (визначення національних інноваційних пріоритетів, прозорий механізм розподілу бюджетних коштів на фінансування

наукових, науково-технічних та інноваційних проєктів, контроль за використанням бюджетних коштів); 5) підтримувати провідних вчених та наукові колективи, які здатні забезпечити високий рівень освіти, необхідний для ефективного ведення інноваційної діяльності тощо. Також доцільно досліджувати світовий досвід стимулювання інноваційної активності та адаптувати його до вітчизняних умов розвитку національної економіки і впроваджувати у промисловість.

Список використаних джерел:

1. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навчальний Посібник. / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. – С.266.
3. Коpecь Г.Р. Встановлення основних факторів розвитку інноваційної діяльності підприємства / Г.Р.Копець, Б.Р.Брунець. // Проблеми економіки та управління. – 2007. – №582. – С.197-202.
4. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. / М.А.Йохна, В.В.Стадник. – К.: Академія, 2005. – 400 с.
5. Говоруха Ж.А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж.А.Говоруха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №8(74). – С.107-115.
6. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: Підручник / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
7. Яценко О.В. Аналіз інноваційної активності промислових підприємств України / О.В. Яценко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. – 2009. – Випуск 22. – С.16-21.
8. Матеріали Державного комітету статистики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Захарін С.В. Інноваційна активність промислових підприємств // Економіка і прогнозування / С.В.Захарін. – 2006. – №3. – С.80-98.
10. Глухова С.В. Дослідження сутності та взаємозв'язку понять «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» / С.В. Глухова // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. – №1. – С.184-188.
11. Турило А.М. Проблеми активізації інноваційної політики та шляхи їх подолання / А.М.Турило, Р.В.Сазонов, К.В.Чорноморець // Вісник КТУ. – 2010. – Вип. 26. – С.316-319.